

פנינים

ופרפראות נבחרים לפרשת השבוע "פרשת בלק"

עורך: הרב יוסף ברגר

לתגובות והנצחות – לשיעורים והרצאות: pninim16@gmail.com 054 - 8455798 - ניתן לקבל את העלון במייל.

פרשת בלק

היה אומר הגה"ק בעל החפץ חיים זי"ע אם נתבונן, נראה דבר מעניין שאין בפרשה הזו שום "הפסקה" אחת, לא פתוחה ולא סתומה, המבדילה בין עניין לעניין. וזה למה? – כי אמנם בלעם נביא היה ונבואתו מהשראה עילאית, כמו שכתבה התורה (כג. יב) "ויען ויאמר הלא את אשר ישם ה' בפי אותו אשמור לדבר", אבל לא היו בו את אותן סגולות הנעלות והמידות הטובות של נביאי ישראל. דברי הנבואה לא השפיעו עליו, הוא לא התבונן בהם ולא למד מהם כלום. והרי לפי חז"ל (ילקוט שמעוני, ורש"י בתחילת פר' ויקרא) "היו הפסקות משמשות ליתן ריווח למשה להתבונן בין פרשה לפרשה", אבל אותו רשע היה נסחף והולך בשטף דברי נבואתו בלי בינה ובלי דעת, לכן כל הפרשה היא בלי הפסק אחר...

ובאותו ענין סיפר המגיד מישירים הגאון רבי יעקב גלינסקי שליט"א: כשהייתי בנובהרדוק היה מסביר הסבא מנובהרדוק זי"ע את בלעם, כך: היה פעם שמש נאמן שניקה את בית המדרש בשעת לילה מאוחרת, לאחר חצות. והנה, לפתע, הבחין כי הגנב של העיר נכנס בשקט בשקט לבית הכנסת. הגנב לא הבחין בו. השמש התכופה מיד מתחת אחד השולחנות להכיש בעקבותיו ולתפוס אותו בגנבתו "על-חם" אחת ולתמיד!...

ואז רואה השמש, והנה הגנב ניגש לארון הקודש, מנשק את הפרוכת ומתחיל לבכות!!! השמש לא הבין מה קורה כאן, מה קרה לגנב שהגיע לארון הקודש, אולי הגנב הניח בבית ילד חולה ושמא קרה משהו אחר. המתין בסבלנות לשמוע מה בפיו אלו בקשות ישמיע, והנה הוא שומע: "ריבונו של עולם! ריבונו של עולם! – תן לי רוח הקודש!" יותר הוא לא הצליח לשמוע...

אחרי שעזב את ארון הקודש, לא יכול היה השמש להתאפק, יצא מהמחבוא ודילג אחריו, פנה אליו בחשיכה: ר' יהודי, אף אחד לא נמצא כאן, רק אני ואתה, שמעתי שהתפללת, אנא, תסביר לי, מה התכוונת בבקשותיך? תאמר לי את האמת, האם השתגעתי וכי רק רוח הקודש חסרה לך? מה קרה לך ידידנו הגנב?...

ענה לו אותו גנב: מה אתה לא מבין. מי כמוך יודע מה זה לילה חורפי קשה, כמה קשה לפרוץ לבית סגור ומסוגר, אני ממש מוסר את עצמי ועד שאני כבר בפנים, מאותו רגע חיפוש הארנק של בעל הדירה כל כך קשה, חיפוש בחורים ובסדקים מתוך פחד ואימה עד כי רק אנשים בודדים מסוגלים לעמוד בפחד כזה. פחד ומתח... ואילו היה לי רוח הקודש הרי הייתי יודע היכן טמונה הכספת – ופונה ישר אליה וחוסך את כל הצער החולף על ראשי...

ואז סיים הסבא מנובהרדוק ואמר: אותו דבר בלעם, הוא זוכה לדבר עם הקב"ה, הוא זוכה שהקב"ה שם לו את דבריו בפיו, הוא זוכה לנביאות לרוח הקודש, אבל מה הוא עושה עם זה? מקלל, מנסה להרוויח כסף בכל מיני דרכים וערמוניות, ובמקום לנצל את הנבואה ששרתה עליו, הוא הולך ומוכרה בניד עדשים, כאותו גנב שהולך להתפלל להקב"ה שיחיה לו רוח הקודש... ואם יהיה לו רוח הקודש מה הוא יעשה בה, שמוית?

וכמה מוסר השכל אנו צריכים ללמוד מכך לנצל את כוחותינו וללמוד משהו מאותו טוב שהקב"ה משפיע עלינו, ולא ללכת בדרכי בלעם שכבר זכה להשראה מלמעלה, אבל לא ידע לקחת אותה לכיוון הנכון...

וירא בלק בן ציפור את כל אשר עשה ישראל לאמרי. ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא, ויקץ מואב מפני בני ישראל, ויאמר מואב אל זקני מדין, עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחך השור את ירק השדה ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההוא (כב, ב-ד)

לכאורה – שאל הגה"ק רבי חיים מבריסק זי"ע – מדוע לא נאמר מיד בתחילה "וירא בלק בן צפור מלך מואב את כל אשר עשה וכו'". מדוע התורה מתייחסת לכך שהוא היה מלך למואב רק אחרי כל סיפור הדברים?

אלא תירץ וענה: בדיוק אז עלה בלק לשלטון, והיה זה אודות להסתה והשנאה שהפיץ במערכת הבחירות שקדמה לבחירתו נגד עם ישראל. הרקע לקו התקיף שנקט בלק נגד עם ישראל היה "ויגר מואב מפני העם מאד כי רב הוא, ויקץ מואב מפני בני ישראל".

והתורה רצתה לספר לנו איך עלה בלק לשלטון, מה הוא נקט לשם כך, הוא קם והכריז כזאת סיסמה של שנאה: "עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו, כלחך השור את ירק השדה"!!!

כך הסית שוב ושוב, הוא ידע שרק כך בהפרחת סיסמאות מיוחדות, יזכה באהדת העם, והנה באמת, זה הצליח לו.

אחרי כל זאת מספרת לנו התורה "ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא". וכי פלא הוא שאחרי כזאת מסע הסתה הוא נבחר למלך?...

פרשת בלק

מידי שנה בהגיע 'פרשת בלק' היה הגה"ק בעל החפץ חיים זי"ע מדבר על התנהגות העיוורת של בלעם, שגם כאשר קיבל משמים מסרים כל כך ברורים על התנהגותו הקלוקלת, הוא לא שת ליבו, ולא רצה לראות את הדברים כהיותם.

ויסוד גדול מלמדת התורה את כל יהודי בפרשה זו: הדנה, יהודי צריך לדעת, כי כל מה שנעשה סביבו הוא השגחה פרטית כדי שאדם יתבונן ויגלה את המסר הטמון בו. מכל דבר שהוא רואה – עליו ללמוד, להסיק מסקנות, ולא ללכת כעיוור באפילה ולא לרצות להבין כבלעם.

וכדוגמא לכך היה החפץ חיים מספר את הסיפור הבא: הגה"ק רבי חיים מואלוז'ין זי"ע תלמידו של הגאון מוילנא זי"ע, בתחילת דרכו היה מורה, חלפן כספים. זו היתה פרנסתו.

פעם אחת הלך ליריד, ושם פנה אליו מישוה ושאל אותו: ר' חיים, מה אתה עושה פה?

ענה לו: "אני חלפן". והוא הלך לדרכו.

אחרי שאותו אדם הלך, הרבה רבי חיים: "כלום שמעתי היטב מה הוא אמר לי? מה אתה עושה פה?? ומה ענית? 'אני חלפן' – מחלף את העולם הבא בעולם הזה?!"...

קם, עזב את אמנות החלפנות והלך לפתוח את ישיבת ואלוז'ין. וזה ברור, שכבר קודם לכן הוא היה תלמיד חכם גדול, אלא שלצורך פרנסתו עסק בחלפנות כספים, אבל עתה, כשנעצר להתבוננות במילים שהוציא מפיו – הגיע למסקנה שבצעם הוא 'מחלף' עולם עומד בעולם חולף, ופנה לבנין הרוחני – שלו ושל כלל ישראל כולו...

זהו יסוד גדול: ההשגחה הפרטית מוזמנת לאדם לראות דברים שעליו ללמוד מהם, והלימוד מהם עשוי לשנות לטובה את כל מהלך חייו, אולם כל זאת בתנאי שיפקח את עיניו ויתבונן בנעשה סביבו.

אולם לא כך היה בלעם – ממשיך ה"חפץ חיים". הוא ראה הרבה דברים – ולא הבין מאומה ממה שראה, לא קלט את המסר שנשלח לו משמים!

הרי בתחילה אמר לו הקב"ה בצורה ברורה: "לא תלך עמהם", אך בלעם הבין שהכוונה לא ללכת עם שרים כאלו כי הם לא מספיק חשובים עבורו...

בלק שולח לו שרים חשובים ונכבדים מאלו, ואז הקב"ה אומר לו: מוב, "אם לקראו לך באו האנשים קום לך אתם, ואך את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה!"

אך "ויקם בלעם בבוקר ויחבוש את אתונו" – בזריזות מופלאה, לצאת לדרך, כי השנאה מקלקלת את השורה.

ואז הקב"ה שולח את המלאך שמנסה בשלושה פעמים לרמוז לו לסגת חזרה מדרכו הרעה, פעם אחת הוא מסיט את האתון מן הדרך אל השדה, אך בלעם לא מתחיל להבין. בפעם השנייה, האתון לוחצת את רגלו של בלעם במשעול הכרמים, אך עדיין בלעם לא מנסה להבין את הרמז. בפעם השלישית, המלאך חוסם את הדרך והאתון רובצת, אך עדיין בלעם נשאר במרוו, ולא מנסה להבין שיש כאן משהו לא רגיל, ובמקום זאת הוא מכה את האתון, ולא את עצמו...

כך גם כאשר האתון פותחת את פיה, וצועקת על בלעם, אז במקום לפחד, להתעורר, להיבהל, אולי משהו לא בסדר אצלי, אולי זה רמז שאסוג בחזרה, הוא עוד מתווכח עמה...

ואפילו שכבר הקב"ה פותח את עיניו לראות את מלאך ה', הוא עונה בחוצפה "חטאתי כי לא ידעתי כי אתה נצב לקראתי בדרך ועתה אם רע בעיניך אשובה לי".

ובפשטות נראה שאכן בלעם תופס כאן עצמו ומנסה לחזור בתשובה, אבל רש"י מגלה לנו מה היתה כוונתו האמיתית במילים האלו: "להתרים נגד המקום היא תשובה זו. אמר לו: הוא בעצמו ציוני ללכת, ואתה מלאך מכחל את דבריו? למוד הוא בכך, שאומר דבר ומלאך מחזירו, אמר לאברהם (בראשית כב, ב) 'קח נא את בנך', ועל ידי מלאך ביטל את דברו, אף אני אם רע בעיניך צריך אני לשוב..."

כלומר, כל צורות דיבורו בהתרגם כלפי מעלה.

כך נראה אדם שאינו מתבונן. הוא רוצה דבר, וכיון שכך – כל העובדות בשלות. "אל תבלבל אותי עם עובדות, כך אני רוצה!"

אבל אנחנו, אומר ה"חפץ חיים", אל לנו לנהוג כך. נשים לב ונתבונן בנעשה סביבנו. הקב"ה שולח לנו כל הזמן בהשגחה פרטית דיבורים ומעשים, שאם רק נתבונן בהם – נוכל ללמוד דרך חיים אמיתית ולתקן את דרכינו ומעשינו...

וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם ויבואו אל בלעם וידברו אליו דברי בלק (כב, ז)

"וקסמים בידם" – כל מיני קסמים שלא יאמר אין כלי תשמישי עמי (רש"י). מעשה שהיה בימי הגר"א זי"ע שהגיע פלוני לחצר בית הכנסת הגדול בוויילנא, והחל לעשות מופתים, וגם גילה סודות ועתידות בפני כל. כאשר בא לספר זאת להגר"א, הוא התפעל, והורה לבדוק אם בשעה שהוא עושה את הקסמים שלו, הוא אוזח בידיו חפץ כלשהו. משנודע אכן יש בידו מקל, ציווה הגר"א לקחת ממנו את המקל, ותיכף ומיד יסור כוחו, ויפסקו נפלאותיו. וכך הווה. לפליאת כולם – הסביר הגר"א שלמד זאת מוקני מדין, כי הלא נאמר "וילכו זקני מואב וזקני מדין וקסמים בידם", ופירש רש"י הנ"ל "וקסמים בידם" – כל מיני קסמים, שלא יאמר אין כלי תשמישו עמו, ולכן סר כוחו ממנו. ולכן גם אני אמרתי לכם לקחת ממנו את אותם קסמים – מקל, בכדי שלא יהא לו כח לעשות כשפים...

ונספר כאן באותו ענין, שהגיעו פעם לחרח"ק ה"דברי יואל" מסאטמר זי"ע, ואמרו לו שיש אדם הצופה מסוף העולם ועד סופו... שאל הרבי, האם הוא תלמיד חכם? ומשהשיבו לו בשלילה, אמר להם שלא יתכן שהוא צופה מסוף העולם ועד סופו... והביא ראיה לכך מהגמרא (נדה ל' ע"ב) "שבשעה שהעובר במעי אימו בא מלאך ומלמדו תורה, והוא גם צופה מסוף העולם ועד סופו, וכשעוקר לצאת, בא מלאך ומשכה תלמודו". וקשה, מדוע לא נאמר גם שהמלאך מפסיק ממנו את כוח הראיה מסוף העולם ועד סופו? שמע מינה, המשיך הרבי ואמר: שאם הוא משכה תלמודו, בהכרח מפסיק גם לצפות למרחוק...

ואילו על הגה"ק רבי עקיבא איגר זי"ע מסופר, שכאשר היתה מגיפת חולי-רע בשנת תקצ"א בכל מדינות אירופה, ולא פסחה גם על עירו

פוזנא, הפליא הגאון לעשות בתחבולות למען בני עמו, וגם נתן, באופן חד פעמי, קמיעות למבקשים. הגם שידיו רב לו בחוכמת הקבלה, הסתיר בדרך כלל את ידיעותיו בחוכמה זו, ועם כל זה הרגיש צורך באותה תקופה לחלק מעט קמיעות, כדי להרגיע את לב האנשים... והקמיעות של קדוש-אלוקים זה, אין צריך לומר, פעלו את פעולתן בצורה הטובה ביותר.

באחת הקמיעות שנתן רבי עקיבא איגר, לאחר שעשתה את פעולתה הנדרשת, לא התאפקו בעלי הקמיע, ורצו לדעת את סוג "השמות הקדושים" שהכניס בתוך הקמיע. הם פתחו את הקמיע, ולגודל תמהונם מצאו שם, לא פחות ולא יותר, דיבור שלם ב... תוספות, במסכת סוכה דף יב עמוד א', ד"ה בפסולת גורן וייקב... (כנראה ששם אהו בלימודו בעת ההיא). ופה אנו כבר רואים כח של מופת מכוחו של תורה!...

ויאמר אלוקים אל בלעם לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא (כב, יב)

"לא תלך עמהם". אמר לו: אם כן אקללם במקומי, אמר לו: "לא תאור את העם". אמר לו: אם כן אברכם, אמר לו: אינם צריכים לברכתך, "כי ברוך הוא". משל אומרים לצרעה: לא מדובשיך ולא מעוקצך (רש"י).

בלי ספק הדברים תמוהים ביותר: וכי מה זה היה לו, לבלעם, שהתחפך ברנע כמשוגע, מקללה לברכה? היכן שמענו שאדם המבקש לקלל ואינו מצליח, אומר: ניהא, אם אי אפשר לקלל, לפחות אברך? הלא דבר חסר הגיון הוא זה!

אלא מובא בספר "ננוי יוסף" הסבר נאה בשם קדמונים: מצינו במדרש (שיר השירים רבה ב. מא), "מפני מה היתה רבקה עקרה? כדי שלא יאמרו שברכת רשעים (לבן וסיעתו), שבירכו אותה 'אחותנו את היי לאלפי רבבה', נשאה פירות והתקיימה". ומכאן, שברכת רשעים היא בעצם קללה, שהרי הברכה שקיבלה רבקה רק הזיקה לה ובגללה נעשתה עקרה. ואם כן, זו היתה גם כוונתו המרושעת של בלעם, וכך הוא אמר להקב"ה: אם איני יכול לקללם, אם כן אברכם, וכוונתו היתה שברכתו תזיק להם כפי שברכת הרשעים הוזיקה לרבקה. אולם מעה בלעם טעות חמורה, משום שכל זה היה שייך לגבי רבקה, כי מכיוון שלא נתברכה מפי הקב"ה קודם שבירכוה לבן וסיעתו, אז אם היתה נפקדת מיד – היו אומרים שברכתם עשתה פירות, ולכן היה הכרח שתהיה רבקה עקרה, כדי שידעו הכל שלא היתה כל תועלת בברכתם. אבל מי שהכל יודעים שכבר התברך מפי הקב"ה, ורק לאחר מכן בירכוהו גם רשעים, במקרה כזה ודאי שברכת הרשעים לא תזיק, כי מי פתי יסור הנה לומר שברכת רשעים נשאה פירות, הלא הכל יודעים שהקב"ה בירך אותו עוד קודם לכן! וזה מה שהקב"ה השיב לבלעם: "כי ברוך הוא" – אני בירכתים עוד לפניך, ואם כן ברכתך כבר לא תוכל להזיק להם!...

ויאמר אלוקים אל בלעם לא תאור את העם כי ברוך הוא. ויקם בלעם בבוקר ויאמר אל שרי בלק לבו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם (כב, יב-יג)

"להלך עמכם" – אלא עם שרים גדולים מכם (רש"י).

עמד פעם הגה"צ רבי חיים שמואלביץ זי"ע על כימת ישיבת מיר ואמר: ראו זה דבר פלא! אף שהיה בלעם נביא, מכל מקום פירש את דבר ה' לפי רצונו ולפי נטיית לבו. כי רק כך יהיה ניתן להבין, כיצד יתכן שנימק את כוונת ה' במונעו אותו מללכת ולקלל את ישראל, בהגנה על כבודו – "לכו אל ארצכם כי מאן ה' לתתי להלך עמכם אלא עם שרים גדולים מכם", ובכך להתכחש בצורה גורפת אל הסיבה האמיתית – דבר ה' אליו לפני כן: "לא תלך עמהם, לא תאור את העם כי ברוך הוא". אלא כי מוכרחים לומר, שהוא לקח בעיוות נוראה ששורשה נעוץ בתכונה אנושית שמצויה ביותר לדאבונינו, והיא: "האדם שומע מה שהוא חפץ לשמוע!" ולכן שמע את שרצה לשמוע ואמר לאחרים את מה שחאלו שמע...

וא"כ, למדנו כאן יסוד גדול: שהאדם חייב לעמוד בכל עת על המשמר, ולבדוק אם הדברים שהוא שומע אכן נאמרו, או שמא שומע הוא את אשר הוא תאב ומעוניין לשמוע...

המשיך הגר"ה שמואלביץ זי"ע ואמר: בואו ואשמיע לכם את דברי הסבא מנובחרדוק זי"ע ותבינו היטב את מה שאני סה: התורה (בראשית לא, כט) מספרת על לכן שאמר ליעקב אחרי בריחתו עם נשותיו – "יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוהי אביכם אמש אמר אלי לאמור השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע". ולכאורה צריכים להבין, כיצד מעיז לכן לומר "יש לאל ידי לעשות עמכם רע", הרי באותה נשימה הוא ממשיך ואומר "ואלוהי אביכם אמש אמר אלי לאמור השמר לך מדבר עם יעקב מטוב ועד רע" – זאת אומרת שהוא לא יכול לעשות כלום? אלא הדבר יובן על פי מעשה שהיה: פעם אחת ישב יהודי בתחנת הרכבת, והנה הגיעה הרכבת אבל הוא לא עלה עליה. נגיש אליו יהודי שהמתין אף הוא לכוא הרכבת, ושאלו: למה אינך עולה לרכבת? ענה לו: אין בידי כסף לרכוש כרטיס. תמה האיש ושאל: אם אין לך כסף, מה לך לשבת כאן? השיב הלה: יש לי בטחון שהקב"ה יומין לי כרטיס... והנה משמיעה הרכבת צפירה אחת, צפירה שניה ו... צפירה

אליהם ולא להיות "עמם", ולדוגמא לנסוע יחד אתם, או להתגורר לידם. על כך מצוה שלמה המלך ע"ה: "בני אל תלך בדרך אתם", אפילו אם זה רק "אתם", אין לך ללכת אתם.

ועל פי זה אף נבין מה שמברכים בברכת הנשואין: "משמח חתן עם הכלה", כי לשמח חתן וכלה שייך רק כאשר החתן "עם" הכלה, שלשניהם יש את אותה הכוונה, להקים בית שיהיה מקום להשראת השכינה ולחינוך הבנים לעבודת ה', כי אז שוררת ביניהם השותפות והאהבה ויש על מה לשמוח ולשמח. אבל אם החתן הוא "את" הכלה, שאין להם כוונה אחת, וכל אחד מהם רואה בנישואין אמצעי להשגת מטרותיו, אמנם כעת הם ביחד, אבל כשהמטרה תעלה, אש תפרוץ ביניהם, וכפי שאומר התנא במסכת אבות (ה) (טז) "אהבה שהיא תלויה בדבר, בטל דבר בטילה האהבה". לפיכך אנו אומרים "משמח חתן עם" הכלה, כי רק כך תשרור השמחה במעונם. אבל אם, ח"ו, יהיה "חתן את" הכלה, דהיינו שותפים לדרך בלבד, אבל לא שותפים לכוונה ולמטרה, אין על מה לשמוח.

וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה (קהלת ז. כו) "מוצא אני מר ממות את האשה" – את האשה אני מוצא מר ממות, אבל מי שהי "עם האשה" הי חיי שמחה...

ויבוא אליהם אל בלעם לילה ויאמר לו אם לקרוא לך באו האנשים קום לך אתם וכו' (כב, כ)

"אם לקרא לך באו האנשים" – וסבור אתה ליטול עליה שכר, קום לך אתם (רש"י).

הסבר אקטואלי לדברי רש"י נתן פעם הרמ"ק בעל ה"שפע חיים" מצאנו ז"ע. וכך אמר: השבתי פעם לאחד ששאלני על דברי רש"י הנ"ל – היתכן דבשביל שיטול ממון כבר השתנה דעתו של יוצר בראשית, בעוד שלפני כן בפסוק יב' אומר לו הקב"ה "לא תלך עמם וכו'" והשבתי לו על פי אמרתו החריפה של הרמ"ק בעל ה"חידושי הרי"ם" ז"ע – מדוע הפושעים מנצחים במלחמתם נגד החרדים? אלא, דידוע שדרך ה"אמת" עומדת חזקה ואיתנה כצור הלמישי, ואילו ה"שקר" אין לו רגלים. ולכן, כשהם נלחמים למען השקר שלהם באמת, לכך יש להם קיום, משא"כ החרדים נלחמים למען האמת בשקר לזה אין לו קיום...

וכן היה הדברים אצל בלעם, דמתחילה היה חשש דכוונתו לקלל ב"אמת" וד"ו יהיה לזה קיום, לכן לא הסכים הקב"ה שילך עמם, אבל לאחר מכן שהיה סבור ליטול עליה שכר וכל כוונתו רק עבור כצע כסף בלבד, אז אמר לו הקב"ה לך אתם, שאז מוכתה שלא יצא מזה כלום – כי הוא נלחם בשקר...

ויחר אף ה' כי הולך הוא (כב, כב)

הנהיג רבי יעקב עמדין – היעב"ץ ז"ע מביא בשם אביו הנהיג ה"חכם צבי" ז"ע פירוש נפלא על פסוק זה בהקדם ששאל: לכאורה, איך יתכן שחרה אף ה' בבלעם, כפי שנאמר במפורש בפסוק זה, והלא אמרו חז"ל (ברכות ז.) "אמר רבי אלעזר: אמר להם הקדוש ברוך הוא לישראל: דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי – לא נשתיר מישראל ח"ו שריד ופליט. וזהו מה שאמר בלעם לבלק: "מה אקוב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה'", מלמד שכל אותן הימים לא זעם ה' ולכן לא יכל לחול קללתו של בלעם על ישראל" – והרי כאן בפסוק נאמר במפורש שחרה אפו של הקב"ה?

אולם, הפסוק עצמו מיישב קושיא זו באמרו "כי הולך הוא", דהיינו: אכן באותו רגע הקב"ה כעס, אולם בלעם לא יכול היה לנצל זאת ולקלל את ישראל, משום שהיה אז מהלך, שאינו יכול לכוון היטב, כמו שאמרו לגבי מתפלל: היה רוכב על החמור והגיע זמן התפילה – יירד, היה מהלך בדרך והגיע זמן התפילה – יעמוד, (שולחן ערוך אורח חיים סימן צד), וכדי לקלל היה בלעם צריך כוונה עצומה, כמו שאמרו (ברכות ז.) שאין כל בריה יכולה לכוון אותה שעה חוץ ממנו, ומשום כך לא יכול היה בלעם לנצל את רגע הכעס של הקב"ה עליו כדי לקלל את ישראל, שהרי "כי הולך הוא"!

ויפתח ה' את פי האתון ותאמר לבלעם מה עשיתי כי היכתני זה שלוש רגלים (כב, כב)

"רמז לו: אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים בשנה" (רש"י). נשאלת השאלה, וכי רק את שלושת הרגלים מקיימים ישראל? למה רמז לו דווקא על מצוה זו, שאותה מקיימים אלו שהוא מבקש לעקור?

נביא בפניהם 5 תירוצים – כל אחד מיוחד בפני עצמו:

א. מובא בשם הגר"א מוילנא ז"ע: מובא במדרש שהקב"ה אמר לבלעם: אם תעקור את עם ישראל – מי יקיים את התורה, והלא חזרתי על כל אומה ולשון ולא רצו לקבלה, אלא ישראל? השיב בלעם: אני אקיים את התורה!... וכאן בדבריה, השיבה לו האתון על מענתו זו, ברומוזה לו דווקא על שלושת הרגלים, שאותם מקיימים ישראל. ואמרה לו: אתה, בלעם, לא יכול לקיים את מצות העליה לרגל, שהרי אתה היגר וסומא באחת מעיניך, ופטור ממצוות הראיה ככתוב: "שלוש פעמים יראה לך כל זכורך את פני האדון ה'", יצא זה שסומא ואינו רואה, שפטור ממצוות הראיה, וא"כ אין אתה יכול כבר לקיים את כל התורה...

שלישית, כבר נשמע קול הקטר הנושם ככבדות, לפתע עובר יהודי במרוצה וצועק ליהודי הממתין בכמתו: "מה אתה יושב, הלא הרכבת כבר מתחילה לזוז, אם אין לך כרטיס – קח כרטיס ועלה מהר לקרון", וכך עשה, עלה לרכבת וזו החלה לנסוע.

ניגש אליו אותו יהודי שלעג לו ולבטחוננו ואמר לו: תתבונן איזה מין שומא אתה, איך אתה יכול לסמוך על הבטחון שלך? אילו איחר היהודי הזה בשניה אחת – לא היית יכול לנסוע!...

סיים הסבא מנובהרדוק (שכנראה הוא עצמו היה אותו יהודי שהמתין בתחנת הרכבת אזור במידת הבטחון) ואמר: זה מה שלכן אמר "יש לאל ידי לעשות עמכם רע, תוך כדי שאומר ואזקי אביכם אמר אלי אמש השמר לך וכו', כי כמו "כופר" – גם כשאתה מוכיח לו ועונה לו תשובה מוחצת, הוא שומע דבר אחר – את מה שלבו חפץ, כך גם לבן, הקב"ה מזהיר אותו לבל יעז להתקרב אל יעקב, והוא ממשיך ואומר: יש לאל ידי לעשות עמכם רע, כי מי שמתרגם כל ענין רק באופן שהוא חפץ לשמוע ולראות, אפילו אם יפתחו לו ארובות השמים, ויראה הכל בגלוי – בכל זאת לא יאמין...

כך גם היה בלק, שמע הכל ברור, אך שמע את שרצה לשמוע ואמר לאהרים את מה שכאילו שמע...

ויען בלעם ויאמר אל עבדי בלק אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ה' אלוהי וכו' (כב, יח)
"מלא ביתו כסף וזהב" – למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים (רש"י).

מסופר, כי הרמ"ק בעל ה"דברי יואל" מסאטמר ז"ע כינס פעם אסיפה מיוחדת בענין צדקה ודיבר לפני הקהל, ושאל על דברי רש"י הנ"ל, שמכאן למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים, ואילו במשנה אבות (פרק ו' – הפרק של שבת זו) אמר רבי יוסי בן קיסמא אפילו אם תתן לי כל כסף וכל זהב ומרגליות "שבעולם" איני דר אלא במקום תורה, ולכאורה ביקש הרבה יותר מבלעם ולא ראינו שכתוב עליו שנפשו רחבה? אלא החסבר הוא: דבשביל מה צריך הרשע כסף ולמה כל כך גדולה תאוותו לכך – רק בשביל ביתו לצורך עצמו ולהנאתו, ומדויק שאמר בלעם "אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב". משא"כ הצדיק צריך כל כסף וזהב "שבעולם" דייקא, כי צריך את הכסף בשביל להחזיק את ה'עולם' לתמכם ולחזקם לראות למי חסר ולמי צריך לשלוח מתנת יד...

ויאמר אליהם אל בלעם, לא תלך עמם וכו' ויבוא אליהם אל בלעם לילה, ויאמר לו, אם לקרוא לך באו האנשים, קום לך אתם וכו' ויחר אף אליהם כי הולך הוא (יב-כב, כב)

הנהגת ה' עם בלעם לכאורה אינה מובנת – בתחילה הקב"ה מסרב לבקשת בלעם ללכת עם שרי בלק, ולבסוף ה' מסכים שילך עמם, אבל כשהוא רואה את בלעם הולך עמו חרה אפו בו.

ולכאורה – שאל הגאון מוילנא ז"ע – אינו מובן למה החרון אף הזה, הלא אם לא טוב שילך עמם, מדוע הסכים לו הקב"ה, ואם אין רע בכך שהוא הולך עם שרי מואב, מדוע חרה אף ה' בבלעם על "כי הולך הוא"? ומתרג' הגאון שאם נדקדק בלשון התורה נבין היטב את מהלך העניינים: דיש חילוק בין המילה "עמו" למילה "אתו". המילה "עמו" מורה כי לאדם ההולך "עמו" כוונה אחת עמו, ואילו המילה "אתו" מורה על כך שהאדם שהולך "אתו" אינו ככוונה אחת אתה אתו.

ואמנם, בפעם הראשונה ש' דבר עם בלעם, הורה לו: "לא תלך עמם" – "עמם" אסר לו הקב"ה ללכת, כי כוונתם היתה לקלל את ישראל. אולם כשראה השי"ת כי בלעם חפץ מאד לילך עמם. הרשה לו רק "לך אתם" ולא עמם, כלומר לך אתם אם רצונך ברווח כספי או בכבוד (כפי שרש"י מסביר שם), אבל אין לך רשות ללכת עמם ולהצטרף לכוונתם לקלל את ישראל. ואם בלעם היה מקיים את אשר הורה לו הקב"ה, כלל לא היה כועס עליו, אלא שהוא עשה נגד ציווי ה', "וילך עם שרי מואב" כתוב, ולא "וילך את שרי מואב", כפי שהורה לו ה'. לפיכך "ויחר אף אליהם כי הולך הוא" ועובר על ציווי.

ועל פי הסברו של הגר"א ז"ע אפשר להסביר את דברי שלמה המלך ע"ה (משלי א. טז) "בני אל תלך בדרך אתם". דלכאורה צריכים להבין, על מי מדובר? עם אלו אנשים מורה שלמה לבנו שלא ללכת? עם אנשים המכלים את ימיהם בהבלי העולם הזה? וכי יעלה על הדעת של משהו ללכת בדרך הריקנות של הפחוזים שברחובות? מדוע צריך שלמה לעורר אותנו על כך? אלא, התשובה היא ששלמה המלך באמת לא אמר אל תלך בדרך "עמם" אלא "אתם". כלומר, "עמם" פשיטא שלא ילך לעסוק בעסקי טפשותם, אולם היה מקום לחשוב שאפשר להתקרב

ב. הגה"ק בעל הכתנות אור זי"ע הסביר ויישב את הרש"י הנ"ל למה דווקא רמז לו – "אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים בשנה" – באופן נפלא ומרתק!

מצינו בגמרא (מכות כג.) "אמר רב ששת משום ר' אלעזר בן עזריה: כל המבזה את המועדות, כאילו עובד עבודה זרה! ולמה? מכיוון שכתוב (שמות לד. לו) 'אלוהי מסכה לא תעשה לך', ומיד כתוב בסמוך 'את חג המצות תשמור'". משמע שכל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה. ורש"י מפרש שם, שהכוונה גם למבזה את חול המועד, שאף הוא כעובד עבודה זרה.

ועל כך מקשים: מניין לקח זאת רש"י? ממשיך בעל הכתנות אור זי"ע וכותב: שמעתי מרבותי פירוש נאה ומתקבל. דלכאורה מה העניין באמת, שהמבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה? אלא אפשר לומר, על פי מה שכתבו המפרשים בטעם שציוה ה' לחוג שלוש רגלים, שהיא משום שבני ישראל עבדו את העגל בגלל הטעות בשעה השישית, וכמאמר הגמרא (שבת פט.) אמר רבי יהושע בן לוי: מהו שכתוב בהטא העגל, "וירא העם כי בושש משה" – אל תקרי בושש, אלא בא ששו שמשעה הבטיח שיבוא לסוף ארבעים יום בשעה השישית, ובא השמן ובלבל אותם ואמר: משה מת! ואז עשו את העגל. וכנגד שש שעות אלו ציוה הקב"ה לחוג שלושה רגלים, שהם חמשה עשר יום (שבעה ימי פסח, שבעה ימי סוכות ויום אחד שבועות), ובחמשה עשר יום ישנם שלוש מאות ושישים שעות, שהם שישים פעמים שש שעות, כדי שיתבטל הטא העגל בשישים...

ולכן מובן מדוע "כל המבזה את המועדות כאילו עובד עבודה זרה", שכן ביוזי המועדות מעורר עליו את הטא העגל, ולכן הוא כעובד עבודה זרה.

ומכאן לקח רש"י את חידושו שהדברים אמורים גם במבזה את חול המועד, שהרי שעות חול המועד גם הם בכלל מנין השעות המבטלות את שש שעות העגל בשישים.

ולפי כל זה נבין, למה בחרה דווקא האתון לומר לבלעם – "למה הכיתני שלוש רגלים ורמזה לו שאתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים בשנה", כי בהמשך הפרשה כשלבן הפץ לקלל את עם ישראל כתוב (כד. א) "וישת אל המדבר פניו" – ומסביר התרגום שהכוונה ששם פניו לכיוון המדבר בכדי להזכיר את הטא העגל שעשו ישראל במדבר בכדי שתחול עליהם הקללה, ולכן השיב לו הקב"ה ע"י האתון תשובה ניצחת: מיפשו! אתה מבקש לעקור אומה החוגגת שלוש רגלים בשנה, והרי על ידי שהוגנים את הרגלים – כבר סר והתבטל מעליהם הטא העגל, ולא תוכל לעוררו מחדש!

והדברים נפלאים מאוד!...

ג. הר"ק מקוצק זי"ע הסביר מדוע דווקא נקטה את "שלוש רגלים": דידוע חמשה (אבות ה. ח) "דאף על פי שברגלים היו הלחץ והדחק קשים, בכל זאת לא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים" – היינו, שלא התאוננו כלל ונשארו הלחץ בסבלנות עם כל הקושי הכרוך בכך. וזה מה שאמרה האתון לבלעם: כשנלחצה רגלך אל הקיר, צעקת והתרגזת, ולא יכולת להבליג על כאבך! ואתה מבקש ללכת ולעקור אומה שמוכנה ויכולה לסבול סבל רב וכפרט בדבר הזה!...

ד. ביאור נפלא שמעתי מאת כ"ק מרן אדמו"ר ממישקולין שליט"א, שפירש כך: דהנה מובא בגמרא (פסחים ה.) "שלוחי מצווה אינם ניווקין לא בהליכתן ולא בחזירתן", מנל? "משלוש רגלים". כיוון שבשלוש רגלים, כתוב בתורה (שמות לד. כד) "ולא יחמוד איש את ארצו בעלותך לראות את פני ה' אלוך שלוש פעמים בשנה" ולומדת מכך הגמרא שרכישו של האדם לא ינוק כשעולה לרגל, וקל והומר שהאדם עצמו לא ינוק.

והרי עם ישראל עוסקים כל היום במצוות, או שהם הולכים למצווה (תפילה, לימוד התורה, עשיית חסד וכו'), או שהם חוזרים ממצווה, והם בגדר "שלוחי מצווה" שאינם ניווקין.

ובלעם רצה לקלל ולהזיק לעם ישראל. אז פתח ה' את פי האתון, ואמר לבלעם "למה הכיתני זה שלוש רגלים" הרי משלוש רגלים אנו לומדים שעם ישראל אינם ניווקין, ואיך אתה רוצה להזיק לעם ישראל? לא תצליח! כיוון שעם ישראל הם שלוחי מצווה ואינם ניווקים, שזה אנו לומדים מ"שלוש רגלים"...

ה. הגה"ק רבי שלמה קלוגר זי"ע תירץ, על פי דברי המדרש (ילקוט שמעוני פרשת פינחס), שראוי היה שמיני עצרת להיקבע חמישים יום

לאחר סוכות, כשם ש"עצרת", היינו שבועות, חל חמישים יום לאחר פסח. ומדוע, א"כ, קבע ה' את שמיני עצרת מיד לאחר סוכות, ביום השמיני? מהמת שריחם על עם ישראל. כי חג הפסח חל באביב, וחג השבועות חל בקיץ, אבל בחורף – בתקופת סוכות – יורדים גשמים שעלולים להקשות על העליה לבית המקדש, לכן הסמיך הקב"ה את שמיני עצרת לחג הסוכות.

וזהו א"כ הרמז שרמזו כאן לבלעם: הבט וראה כי לאומה זו יש רק שלושה רגלים ולא ארבעה! ומדוע? כי ה' אוהב אותנו ולכן קבע את שמיני עצרת בסמיכות לחג הסוכות. כיצד תהיה, אפוא, בנפשך לבוא ולקלל אומה כזו שאהובה על בוראה?

ויאמר אליו בלק לך נא אתי אל מקום אחר אשר תראהנו משם אפס קצהו תראה וכולו לא תראה (כב, יג)

מה רצה בלק להרויח מכך ש"אפס קצהו תראה וכולו לא תראה"? ידועה אמרתו של הר"ק בעל ה"שפת אמת" זי"ע על מאמר חז"ל במשנה (אבות א. ו) "זהו דן את כל האדם לכף זכות". דלכאורה קשה, מדוע נאמר "את כל האדם" ולא "הוי דן את האדם" או "הוי דן כל האדם"?

אלא, פעמים כאשר מביטים על מעשה מסוים של אדם פלוני, אפשר לומר שהוא לא מעשה ראוי, אולם כאשר מתבוננים ב"כל האדם", על כל מכלול תכונותיו ומעשיו, רואים שבכך הכל מדובר באדם כשר, וגם אם טעה פה ושם, אי אפשר לומר שאינו נזהג כשורה.

כיוצא בכך אירע כאן: בלק ביקש מבלעם שיקלל את ישראל, אולם בלעם אמר לו שאי אפשר לעשות זאת, משום שהם אנשים טובים. יעין לו בלק: "אם כן, לך והתבונן רק בקצה שלהם, רק בחלק מהם, וכאשר תתמקד בכך, אין ספק שתמצא כבר מקום שבו תצליח הקללה שלך לחלו... אמנם בסך הכל עם ישראל הם בסדר, אבל אם תתמקד ב"אפס קצהו תראה וכולו לא תראה", תוכל למצוא נקודות שבהן אפשר לקלל..."

ויחר אף אלקים כי הולך הוא (כב, כב)

כבר תמחו המפרשים, מדוע חרה אף ה' בבלעם והרי הקב"ה עצמו אמר לו "קום לך אתם" ומה טענה היתה עליו "כי הולך הוא"?

היה הגה"ק בעל ה"חפץ חיים" זי"ע מסביר בדרך צחות: על פי הגמרא (ברכות ז.) המספרת על הצדוקי שהיה שכנו של ריב"ל והיה מצעריו מאד. יום אחד נמל ריב"ל תרנגול והניחו בין כרעי המיטה והסתכל עליו כדי לדעת אימתי שעת זעמו של הקב"ה (כמבואר שם בגמרא שהיא בעת שמלבינה כרבותו) ויוכל אז לקללו. כאשר הגיעה אותה שעה נתנמנם ריב"ל, אמר, "שמע מינה לאו אורח ארעא למעבד הכי" – שלא זאת הדרך הנכונה לעשות. והנה, הגמרא שם אומרת כי בלעם "יודע דעת עליון" – שהיה יודע לכוון אותה שעה שהקב"ה כועס בה. על כן, גם בלעם, ברצונו לקלל את ישראל, היה הולך אנה ואנה למען לא ירדם, כדי שידע לכוון את שעת זעמו של השי"ת...

ועל כך חרה אף ה' בו, על שהוא עושה פעולה נגד רצון ה', שהרי אם רצון ה' שלא לקללם, אזי יפיל עליו תרדמה, ולא יועילו כל מאמציו והשתדלויותיו כדי שלא להרדם...

ויאמר בלעם אל מלאך ה' הטאתי כי לא ידעתי כי אתה ניצב לקראתי בדרך וכו' (כב, לד)

שאל הגה"ק רבי יצחק עראמה בעל העקידה זי"ע אם לא ידע, מה הטא נמצא בידו, מה אשם בו, הרי לא ידע? אלא כך הוא הפירוש: "הטאתי" – הטאתי בזמן אחר, בהטא אחר, לכן נתכסו עיני ערפילים ו"לא ידעתי כי אתה ניצב לקראתי" – ולא ידעתי עכשיו כי אתה, המלאך, ניצב לקראתי, כי עבירה אחת מטביעה הותמה על השגותיו הרוחניות של האדם!...

ואילו המגיד מדובנא זי"ע תירץ שאלה זו כדרכו במשל: ע"פ מה שאנו אומרים בוידוי: "על הטא שהטאנו לפניך ביודעים ובלא יודעים", וגם שם נשאלת אותה שאלה: מילא הטא שהטאנו ביודעים – חייבים אנו לשוב עליו ולהכות עליו "על הטא". אבל מה אשמים אנו על הטא שהטאנו בלא יודעים?

אלא הדבר יובן, כאמור, במשל: מעשה בעשיר אחד, שחיפש אפיקים להשקיע בהם את כספו, מה עשה, שכר אומן אחד, שיצר כלים עדינים מלאכת מחשבת, שכר בעבורו בית מלאכה, רכש את כל כלי האומנות שנוקק להם ושילם לו משכורת מכובדת מידי הודש בחודשו. השניים החליטו, כי יתחלקו ביניהם ברווחים ממכירת המוצרים. האומן החל בעבודתו, והעשיר עמד בתחייבותו. יום אחד מצא העשיר את האומן ברהוב העיר, בשעות העבודה. חשש האומן, שהעשיר יחשוד בו, שהוא מטייל להנאתו, בשעה שהוא אמור לעבוד. פנה אליו ואמר לו: "אני הולך לצרכי עבודתי. כלי פלוני אבד לי, ואני הולך לקנותו". שמע העשיר, ואמר לו חרישית: "מיום זה ואילך, ההסכם בינינו בטל ומבוטל. פנה את בית המלאכה והשב לי את הכלים!" האומן לא האמין למשמע אוזניו: "מה קרה, על מה חרי האף הגדול הזה, על כלי שאבד? הרי אני הולך לקנות אותו מכספי, לא בקשתי ממך את תמורתו!" ענה העשיר, "לא", "איני חם על הכלי ולא על מחירו. אבל מכיל זה נוכחתי

לדעת, שאתה אוכל לחם חנם ואינך מייצר מאומה! כי אם היית עוסק במלאכתך תדיר – הרי היית משתמש בכלי בכל עת, והוא לא היה יכול להעלם!...

והנמשל: השכחה והוסר הידיעה אינה עוון, והטא שנעשה מחמתה הריהו כאונס גמור. אבל השכחה והוסר הידיעה מעידה על חשוכה והאינו יודע, שהוא אינו שריו בעולם של קבלת עול ועבודת ה', של יראת הטא והדרת הדין – ועל כך יענשו!...

כן הוא הדבר אצל בלעם: "הטאתי כי לא ידעתי!" – מהו החטא? הרי הוא לא ידע? התירוץ הוא: נכון! לא ידעת, אי אפשר לחייב אותך, אך זה שנתת לעצמך לא לדעת מעידה עליך שהנך "ליץ" קוסם ומכשף" חסר תוחלת!...

•

עוד נשא **המגיד מרובנא זי"ע** את משלו על עניין השכחה והוסר הידיעה ואמר: מעשה באדם אחד שבא לפני חבירו למכס עימו עצה. הוא חייב סכום כסף רב לפלוני, וזמן הפרעון עבר זה מכבר. הנושה נוגש בו להחזיר את המעות, ואין בידו לפרוע – מה יעשה? ענהו החבר: "עצתי היא, שתתחזה כמטורף. כאשר יבוא לדרוש את כספו, תתחיל למצמץ בעיניך, לעוות את פיד, לטפוח בידך ולרקוע ברגלך. הוא יחשוב שהשתגע וירפה ממך!" עשה כעצתו, פול בעיניו וקרקר בשפתיו, והנושה ראה עם מי יש לו עסק, אמר לעצמו: השתגע הבחור... ומשך בכתפיו ועזבו לנפשו. כעבור כמה ימים בא הלווה אל אותו חבר (היועץ) בשנית, ובקש ממנו הלוואה לכמה ימים. הלווהו. כעבור שבוע תבע את כספו – והלה מצמץ בעיניו, טפח בידיו ויצא כמחול שוטים... סמר לו חבירו על לחיו וקרא: "בוש והכלם! הרי עצה זו – אני נתתה לך, האם נתתה לך כדי שתפעל בה כנגדי?"... האיו! – והנמשל: הקב"ה הוא שברא את השכחה, כדי שתהיה לתועלת לעבודת ה'. למשל, אדם, ששוכח את תלמודו, מתאמץ בכפליים בלימודו. אדם, ששוכח את עבדו, יכול למתוח עליו קו ולהתחיל מחדש בעבודת ה' תמה, בלי שעברותיו יסרירדוהו ויבלבלוהו. ולולי היה האדם מסיח את דעתו מיום המוות – לא היה מקים משפחה, ולא היה בונה בית דירה. הקב"ה ברא איפוא את השכחה לתועלת האדם – והאדם הולך ומנצל אותה כנגד בוראו, לשכוח את עבודתו, הלא אין לך עיוות וכפיות טובה גדולים מאלו! ועל כך כבר נאמר (דברים לב. יח) "צור ילדך תשי ותשכח א-ל מחוללך" – "צור ילדך תשי" – הקב"ה ברא אותך עם טבע הנשיה והשכחה, ומה עשית בו? "ותשכח א-ל מחוללך"...

לא איש אל ויכזב וכן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודיבר ולא יקימנה (בג. יט)

מסופר, שפעם אחת שהה אצל **הרה"ק מהרש"ט זי"ע** אחד מגדולי רבני הונגריה והפליג בפניו על קדושתו של החתם סופר זי"ע ועל קדושת רבו הנה"ק רבי נתן אדלר זי"ע, ובתוך הדברים הוסיף ואמר: שאם נרצה להבין עד כמה גדולה היתה אצל החת"ס הערצת רבו, יש לראות זאת, מתוך הספדו שהספיד אותו. שאמר עליו את הסבר הכתוב (איוב כג. יג) "והוא באחד ומי ישיבנו ונפשו איוותה ויעש". וידועים דברי חז"ל (שבת כג.) "הקב"ה גוזר גזירה והצדיק מבטלה". אם כן, כל עוד יש צדיק בעולם, אף אם חלילה הקב"ה יגזור עלינו גזירות, יש לקוות שהצדיק יבטלן. אבל "והוא באחד" – כאשר הקב"ה הוא באחד, שעל ידי מות צדיק הדור נשאר השי"ת יחיד, "מי ישיבנו" – מי יבטל כעת גזירת הכורא מעל עמו ישראל!...

שתק הרבי כמה רגעים, ופתח ואמר: יוצא שאם אין צדיק או חלילה אין תקוה לביטול גזירותיו יתברך! אבל זקני **הרה"ק מרדכי זי"ע** חשב אחרת, והוא פירש את הפסוק בפרשתינו: "לא איש אל ויכזב" – אם אין אדם שיביא לכך שהקב"ה יבטל דבריו, "ובן אדם ויתנחם" – שאין גדול הדור שישפיע שה' יתנחם ממחשבתו לעשות רעה לעמו, אז "ההוא" – השי"ת בכבודו ובעצמו, "אמר" – אף שאמר, "ולא יעשה" – אינו עושה, "ודבר" – אף שדיבר, "ולא יקימנה" – יבטל את גזירותיו...

לא איש א-ל ויכזב וכן אדם ויתנחם ההוא אמר ולא יעשה ודיבר ולא יקימנה (בג. יט)

במסכת קדושין (מג. ע"א) מביאה הגמרא מחלוקת בענין האומר לשלחו 'צא והרוג את הנפש', לדעת תנא קמא ההורג חייב והמשלח פטור, ולדעת שמאי חזקן בשם הגי הנביא המשלח חייב. כראיה לדבריו הביא שמאי את דברי נתן לדוד על אוריה החתי: (שמואל ב' יב, ט) "ואותו הרגת בחרב בני עמון" – למרות שדוד לא הרג בעצמו את אוריה, אלא רק שלחו למות במלחמה, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו בעצמו, מכאן למד שמאי שהאומר לשלחו 'צא והרוג את הנפש' המשלח חייב.

מדוע לדעת תנא קמא המשלח פטור? מבארת הגמרא שתנא קמא למד

זאת מהפסוק שנאמר בשחוטין חוץ (ויקרא יז, ד) "דם יחשב לאיש ההוא דם שפך", שהיה לתורה לכתוב 'הוא', ומכך שכתבה התורה אות ה"א יתירה, למד תנא קמא שבמקרה שאדם שלא את חבירו לשחוט בחוץ, פטור המשלח, ואם כן, אף האומר לשלחו להרוג את הנפש, פטור, כיון שאין שליה לדבר עבירה. יוצא אפוא, שלדעת תנא קמא דורשים ה"א יתירה, ומכאן שאין שליה לדבר עבירה, ולדעת שמאי לא דורשים אות זו, ולכן יש שליה לדבר עבירה. ולגבי דוד המלך, אם דורשים את האות ה"א, הרי שפטור הוא על הריגת אוריה, ואם אין דורשים אותה, הרי שחייב הוא על הריגתו.

ועל פי זה פירש באופן נפלא **הגה"ק בעל ה"בן איש חי" זי"ע** בספרו "בן יהוידע" שאפשר שזוהו מה שביקש דוד המלך בתהילים (פו, יז) "עשה עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו", וכונתו היתה לבקש מהקב"ה שיפסוק כדעת תנא קמא, שיש לדרוש את האות היתירה, ומכאן שאין שליה לדבר עבירה, ועל ידי כך יבושו שונאי המבקשים לומר שחטאתי בהריגת אוריה. כעין זה אפשר לפרש את דברי דוד (תהילים כז, ד) "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש" – אל תקרי 'אותה אבקש' אלא 'אות ה' אבקש', כדי שאוכל לדרוש ממנה שהמשלח פטור.

•

לפי זה מבאר ה"בן איש חי" באופן נפלא את דברי בלעם בפרשתנו "לא איש א-ל ויכזב וכן אדם ויתנחם, ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה": בדברים אלו ביקש בלעם לומר לבלק, שכיון שהקב"ה כבר אמר ליעקב "אוררך ארור ומברכך ברוך" אין הוא מסוגל לקללם, כיון שכל קללה שיוציא מפיו תהפך כנגדו לרעה. שמה תאמר – מוסיף בלעם – שכיון שאני שלוחך יהיוול הקללות עליך ואיני צריך לחשוש מהם, הרי 'ההוא אמר ולא יעשה' – כבר למדנו מהמילה 'ההוא' שאין שליה לדבר עבירה, וממילא לא עמך יעשה הקב"ה את הדין אלא עימו.

אך בלעם שלא ויתר המשיך ואמר לבלעם, נו, ומה בכך שיחולו הקללות עליך, הרי אתה שונא אותם, ואף אם תמות עמהם יהיה זה בכחינת 'תמות נפשי עם פלשתים'. לכן הוסיף בלעם ואמר: 'ודבר ולא יקימנה' – גם אם אמות, לעולם לא יתן הקב"ה לקללתי לחול עליהם, שכיון שכבר ברכם לטובה לא ישוב מדבריו אחר. ובפרט ש'הנה ברכ לקחתי וברך ולא אישיבנה' – עצם העובדה שברכתי אותם כבר מונעת אותי מלקללם, כיון שאיני יכול לחזור כי מברכותי.

לא חביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל ה' אלקיו עמו ותרועת מלך בו (בג. כא)

מסופר על **הרה"ק רבי אורי מפטרליסק זי"ע** הנקרא בשם "השרף", שכידוע היה תלמידו של **הרה"ק רבי שלמה מקרלין זי"ע**, וקודם פטירת הרה"ק מקרלין זי"ע אמר לתלמידיו שיסתופפו בצלו של הצדיק **הרה"ק רבי מרדכי מנשכי זי"ע**.

קם הרה"ק ר' אורי והלך ברגל לנשכיו, כשנכנס לחדר שבו קיבל הצדיק את פני האורחים ראה שם גביר אחד, שבא להתייעץ עם הרבי בענייני מסחר ולקבל ברכתו. והצדיק קבלו בסבר פנים יפות, כדרכו בקודש לקבל כן כל אדם, כי עבודתו הגדולה היתה באהבת ישראל. הביט הרה"ק ר' אורי בפני הגביר והכיר בו כי לפני זמן לא רב עבר עבירה חמורה ר"ל... נצטער הרה"ק ר' אורי מאוד, והשתומם במחשבתו על הצדיק. והצדיק שהרגיש במחשבותיו של הרה"ק ר' אורי, ניגש אליו ואמר לו: "לך מהר מכאן, מה אתה רוצה פה בחור?"

הלך הרה"ק ר' אורי בפחי נפש, עייף ויגע מעמל הדרך, ונכנס לבית המדרש. כשיצא אותו גביר מבית הצדיק, הלך הצדיק לחפש את האורח היקר – הרה"ק ר' אורי, ומצאתו בבית מדרשו. אמר לו הצדיק: אף אני, אחי, ידעתי את אשר ידעת, אבל התדע למה זה שלח אותך רבך הקדוש לכאן? למען תדע, כי האיש אשר אין אהבת ישראל תקועה בליבו כל כך, עד שאפילו רואה הוא באחד שעבר עבירה גדולה, יהיה אוהב אותו אהבה רבה, האיש ההוא לא הגיע להצי העבודה בעבודת השם יתברך, שכן אם תקרב אותו יעשה בלי ספק תשובה שלימה, אם אינו רשע שאתה מכיר בו שעובר להכעיס.

החריש הרה"ק ר' אורי, והבין גדולת הצדיק ומדרגתו, וישב אצלו ימים רבים... ובכך פירשו צדיקים את הפסוק שלפנינו: "לא חביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל" – אדם שלא רואה כל עוול וחסרון בעם ישראל. אינו מביט על עוונם וחובתם, אלא מלמד עליהם רק זכות ורואה רק את מעלתם, אדם כזה יוכה ה' אלקיו יהיה עמו" – שהשכינה תהא מתייחדת עמו, "ותרועת מלך בו" – שהקב"ה נעשה לו כ"רע", מלשון רע וחבר, דכיון שמלמד הוא זכות על ישראל, הקב"ה אוהבו שמלמד זכות על בניו...

•

על **הרה"ק רבי שלומק' מזוועהיל זי"ע** מסופר, שדרכו היתה לקרוא לכל יהודי בשם "צדיק". פעם בא לפניו יהודי לבקש ברכה לזיווג הגון לבתו

שבגרה. כשהושיט את הפתקא, שאל הרבי כדרכו: "מה מבקש הצדיק?" הבריק רעיון במוחו של האיש ואמר: "רבי, שאתה צדיק – זאת יודעים כולם. שאני צדיק – הן כך מעיד הרבי עצמו. ועתה, יש לי בת שהגיעה לפרקה, ולרבי יש בן כליל המעלות. הרי זה ממש ענבי הגפן בענבי הגפן!"...

ענה הרבי ואמר: "אמת. אתה צדיק, ואני צדיק. אבל אתה תשתדך עם צדיק כמותך, ואני אשתדך עם צדיק כמותי..."

ה' אליקים עמו ותרועת מלך בו (כב, כא)

כידוע, **ה'רח"ק רבי אלימלך מליעז'נסק זי"ע** אמר בחיי חיותו: כי ביטל את כל הצרות והגזירות אשר צפו חז"ל הקדושים לימות עיקבתא דמשיחא. וכך מובא בספר **"נתיב מצוותיך"** (נתיב אמונה, שביל ד', סימן ה') **להרח"ק רבי יצחק אייזיק מאמאמרנא זי"ע** ששמע זאת מפי חותנו הרח"ק רבי אברהם מרדכי מפנימשוב זי"ע אשר שמע בעצמו מפי קודשו של הרבי רבי אלימלך זי"ע שאמר:

"חידוש נפלא הוא לי על התנאים, אשר צפו ברוח קדשם עד סוף כל הדורות, וכתבו את כל הגזירות והיסורים שיהיו קודם ביאת המשיח – ולא ראו, כי אלימלך יהיה בעולם, ואת כל אותן רעות וגזירות כבר המתיקם אלימלך וביטלם..."

על פי זה פירש הרח"ק בעל **"אהבת ישראל"** מו"ז זי"ע את הכתוב כאן: **"ה' אליקים עמו"** – ה' אליקים נמצא עימנו והוא יעזור ויגן וישיע את עמו בני ישראל מכל צרותיהם. אך והיה אם ישאל השואל, הרי חז"ל הקדושים צפו צרות גדולות וקשות לימי עקבתא דמשיחא, על זה משיב הכתוב: **"ותרועת מלך בו"** – הרבי רבי אלימלך כבר שכר (תרועה), מלשון שכינה, כמו (תהילים ב') **"תרועם בשבט ברזל"** את כל הדינים והצרות של עקבתא דמשיחא, על ידי צומות וסגופים עד אין מספר שנהגו בעצמו, ובכך המתיק את הדינים מעל בני ישראל...

וכן כותב גם הרח"ק רבי **יהושע מאוסטרובא זי"ע** בספרו הק' **"תולדות אדם"** (פרשת עקב) לאמור: **"שמעתי אומרים בשם רבינו הרח"ק רבי אלימלך זצלה"ה זי"ע** שאמר: כל הצרות שאמרו חז"ל שיהיה בעקבתא דמשיחא, היה רק קודם שהיה אלימלך בעולם, אבל אחרי שהיה אלימלך בעולם נשתנה הכל למובח..."

לאמירתו זו של הרבי רבי אלימלך, כי ביטל את חבלי משיח, התייחסו גדולי הדורות, רועי אבן ישראל, בחרדת קודש ובסילודין, כלאמיתה של תורה, אשר אחרת ממנה לא יתכן.

בימי מלחמת העולם הראשונה, כאשר היו מי שרצו לייחס את המאורעות הקשים ולשייכם ל"חבלי משיח", היה הרח"ק רבי **ישכר דוב מבעלזא זי"ע** מבטל את הדברים ואומר: **"את חבלי משיח, כבר ביטל הרבי רבי אלימלך!"**

לאחר המאורעות הקשים שפקדו את בית ישראל בימי מלחמת העולם השנייה, עם חורבנה של יהדות אירופה ועלייתם על המוקד של ששה מליון יהודים, על קידוש השם – זוועה חסרת תקדים ונסתרת מכל היגיון, אשר התקבלה על דעת בני הדור כהתגשמות, לכאורה, של הצרות הגלומות כ'חבלי משיח' – מצאו צדיקי הדור צורך לסבר את האוזן ולבאר את הדברים באור נכון, כדי שלא ייראו, חלילה, כסתירה כלשהי לדברי קודשו של רבי אלימלך.

כאשר ביקר אחד מגאוני הדור במעונו של כ"ק הרב הקדוש רבי **אהרן מבעלזא זי"ע**, בארץ ישראל לאחר החורבן, והתבטא תוך כדי שיחה כי המאורעות האיומים שעברו על יהדות אירופה הינם "חבלי משיח". הרתיע תחתיו הצדיק מבעלזא על מושבו ואמר: **"אלו לא היו חבלי משיח, שכן את חבלי משיח כבר ביטל הרבי רבי אלימלך מליעז'נסק בתפלותיו!"** ובביקור אחר של אחד מגדולי הדור, אשר השמיע אף הוא דברים דומים, הגיב הרבי מבעלזא באופן דומה ואמר: **"חלילה! חבלי משיח, כבר ביטל הרבי רבי אלימלך. אלו, היו גזירות אחרות!"**

בספר הקדוש **"דברי יואל"** להרח"ק רבי **יואל מפאמאמר זי"ע** (מועדים, מאמר קצ"ה), נדרש גם הוא לסוגיה זו ומעלה שתי אפשרויות להסביר את אירועי החורבן באירופה, הרף ביטולם של חבלי משיח על ידי הרבי רבי אלימלך. בדרך אחת מבאר הוא: **"ואף כי נודע, שמרן הקדוש, הרבי ר' אלימלך זי"ע** אמר, שכבר המתיק את חבלי משיח – מי יודע אם לא גרם החטא שחזרו ונתעוררו..." בדרך השנייה, נותר הוא נאמן להנחה, כי ההמתקה והביטול בעינם עומדים, אלא שהוא מבאר את הדבר על פי דברי **הגה"ק בעל ה"חתם סופר" זי"ע** הכותב בספר הזכרון, כי כוונת הכורא, יתברך שמו, בהקדימו להראות לצדיקים את הצרות העתידות לבוא על ישראל, אינה כדי לצערם, חלילה וחס, אלא כדי לתת להם את האפשרות להתפלל עליהן ולבטלן מבעוד מועד. ועל פי זה יתכן כי רק את הצרות הניתנות להמתקה ולביטול, מראה הקב"ה לצדיקים מראש.

אולם, את הצרות אשר אינן ניתנות לביטול, אינו מראה לצדיקים כלל, שהרי אין סיבה להראותן. וא"כ, כל אותן צרות שצפו חז"ל מראש לימות עיקבתא דמשיחא, ניתנות היו לביטול ולהמתקה, והן אכן בוטלו והומתקו על ידי הרבי רבי אלימלך. ואילו הצרות אשר אירעו לאחר מכן, בימי חורבן יהדות ארופה וכדומה, לא ניתן היה לבטל, ואלו לא ניצפו מראש כלל ועיקר...

וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו ותהי עליו רוח אלקים (כד, ב)

ראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד זה, אמר: ראוי שתשרה עליהם שכינה (כבא בתרא ס.)

הסביר **הבעל שם טוב הק' זי"ע** ע"פ פירוש דברי הגמ', כך: לפעמים, אנו מוצאים בלומדי תורה, שמתנצחים שני למדנים אחד עם השני בפלפול ואינם מוכנים להודות על האמת, האחד שואף לסתור דברי חבירו למרות שידוע כי הצדק עמו... וכאמת, אין זו דרך התורה! אסור ללמוד ולהתפלפל על מנת לקנטר חלילה. כי רק מי שמבקש בלימודו את האמת, אמיתה של תורה, זוכה להשראת השכינה.

וזה ששיבה בלעם לישראל בנבואתו: **"שאין פתחיהן זה כנגד זה"**, הפה הוא פתח שממנו ההכמה יוצאת, ובראותו שאין מפלפלים בהכמה "זה כנגד זה", היינו לנצח ולסתור, אלא מחפשים האמת ומתכוונים לשם שמים, מיד אמר: ראוי שתשרה עליהם שכינה...

ויחר אף בלק אל בלעם ויאמר בלק אל בלעם לקב אויבי קראתיך והנה ברכת ברך זה שלוש פעמים (כד, י)

מובא בספר **"חסד לאברהם"** להגה"ק החיד"א זי"ע כי בשנה פשוטה ישנם שנ"ד ימים. רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון הם ימי דין, וקל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון (מועדים ימים מיוחדים הודש ניסן וכו') הם ימי הרחמים והרצון. ולפי זה אמר הגה"ק בעל **"החתם סופר" זי"ע**, זהו מה שרצה בלק מבלעם, **"לקב אויבי"** שיקלל את הקל"ב ימים, ימי הרחמים והרצון, וישליט גם עליהם את מידת הדין, והיה כל הימים תחת שלטון הדין והרצון. והקב"ה הפך את הקללה לברכה וברך את הרכ"ב ימים שיהיו גם הם ימי רחמים ורצון. והיה אפוא כל הימים תחת מידת הרחמים.

וזה מה שאומר בלק לבלעם: **"לקב אויבי לקחתיך"** – אני רציתי שתקלל את אותם **"קל"ב"** ימים, ותהפוך אותם מימי רחמים לימי דין, והנה לא רק שלא קללת אותם, אלא **"והנה ברכת ברך"** – גם את אותם רכ"ב ימים שכבר היו ימי דין, הלכת והפכת אותם לימי רחמים...

וישא משלו ויאמר נאם בלעם בנו ונאום הגבר שתום העין, נאם שומע אמרי אל אשר מחזה שדי יחזה נופל וגלוי עינים (כד, ג-ד)

הרח"ק רבי **מרדכי זי"ע** פירש את הכתוב כאן כדברי חיווק ועידוד לכל אחד, וכך הוא מסביר: **"נאום הגבר"** – שאדם פשוט כאשר אין הולך לו כרצונו, אומר הוא כביכול: **"שתום העין"** – שכביכול אין הקדוש ברוך הוא מפקח עליו, אבל **"שומע אמרי אל"** – היינו ירא שמים אשר שומע אל ה' הוא **"יחזה"** כי גם כאשר הוא **"נופל"** גם אז **"גלוי עינים"** הקב"ה מפקח עלי ומשגיח עלי מן השמים, וכך הוא רצון הכורא כדי להביא אותי אל תיקוני השלם שבשבילו ירדתי לעולם הזה...

מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל (כד, ה)

מסביר רש"י: שכוונתו על בית המקדש ומשכן שילה, שכמה טוב הם היו בישובך, כשהקריבו קרבנות על עם ישראל לכפר עליהם, ואף כשהם נחרבו זה היה כמובנה עבור ישראל ששפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים, ובעצם הם שימשו כ"משכנותיך" – כמשכון וככפרה עבור נפשות ישראל.

שאל **הבעל שם טוב הקדוש זי"ע** הרי כתוב בגמרא (סנהדרין ק"ה): מברכותיו של אותו רשע נראה מה שהיה בלבו לקלל, ולכאורה מה היה צריך להיות כאן הקללה? אלא הסביר באופן נפלא: בגמרא (פסחים פ"ה) מובא: שלעתידי לבא יהא המקדש לא כאברהם שקראו הר, ולא כיצחק שקראו שדה, אלא כיעקב שקראו בית. והפירוש הוא, כי על השם שקראו אברהם **"הר"** נאמר במגילת איכה **"על 'הר' ציון ששמים"**, ועל השם **"שדה"** נאמר במיכה **"ציון 'שדה' תחרש"**. הרי שעל שמות אלה חל החורבן, ולעתידי לבוא יבנה בזכות יעקב שקראו בית, ושוב לא יחרב לעולם. וקשה א"כ, מפני מה לא נבנה בתחילה בזכות יעקב ולא היה בכלל נחרב? אלא כפי דברי רש"י שהבאנו בפתיחת הדברים, שפירש **"משכנותיך"** – אף כשהן חרבו, לפי שהן משכון עליהן וחרבנן כפרה על הנפשות, ששפך הקב"ה חמתו על עצים ואבנים ולא על הנפשות. יובן היטב מדוע לא נבנה הבית המקדש בזכות יעקב, כי אז, הבית המקדש לא היה נחרב וחמתו של הקב"ה היתה חלילה נשפכת על ישראל, לכן חסד עשה הקב"ה שבתי מקדש הראשונים לא נבנו בזכות יעקב, ונחרבו, וניצלו ישראל.

וזה היה כוונת בלעם ברצונו לקלל: **"מה טובו אהליך יעקב"** – כמה טוב היה אילו בית המקדש היה נבנה בזכות יעקב, ועל ידי זה **"משכנותיך ישראל"** – שישאל בעצמם יהיו המשכון וחס ימותו חלילה בעוונם. ושפיר אמרו חז"ל דמברכותיו ניכרים קלותיו, כי לשונו מתפרש גם לרעה, אלא שהפך הקב"ה את הקללה לברכה, והלה עליהם רק הטובות שכדבריו...